

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نوره‌مفیدی

تاریخ: ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۱
مصادف با: ۱۶ جمادی الثانی ۱۴۳۳
جلسه: ۳۲

موضوع کلی: مصادر رجالی
موضوع جزئی: فهرست
سال: دوم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

بحث در مصادر اولیه علم رجال بود، عرض کردیم از آن مصادر اولیه آنچه که الآن در دسترس است چند کتاب است از جمله رجال کشی که مباحثی را در مورد آن مطرح کردیم.

فهرست نجاشی:

اصل این کتاب، فهرست مصنفین شیعه یا کسانی است که درباره آنها از شیعه تصنیفی شده است لذا غالباً در تراجمی که راجع به اشخاص مطرح است مدح و ذم وجود دارد اما در بعضی هم نیست؛ یعنی توثیق و تضعیف درباره اشخاصی که در این کتاب نام برده است بعضاً مشاهده می‌شود ولی اساس این کتاب طبق آنچه که خود نجاشی در مقدمه این کتاب مطرح کرده برای معرفی رجال شیعه و کسانی که اهل علم بوده و کتاب داشته‌اند بوده است چون ایشان در مقدمه کتاب می‌گوید گروهی از مخالفین، ما را سرزنش و ملامت می‌کردند که شما نه کتابی دارید و نه جانشینی؛ یعنی نه رجال برجسته دارید و نه کتابی که معرف مکتب و مذهب شما باشد لکن کسانی این سخن را می‌گویند که نسبت به مردم علم ندارند و از اخبار و قدر و منزلت آنها در تاریخ آگاهی ندارند لذا من کسانی را که اهل علم بودند و در جهات مختلف کتاب داشتند یا کسانی که دیگران درباره آنها کتابی نوشته بودند ضبط کردم؛ یعنی هم خود اشخاص و هم کتاب‌های آنها را ضبط کردم برای اینکه شیعه را به دیگران معرفی کنم^۱. کتبی که اکنون به عنوان کتب رجالی معروف و مشهور است به معرفی روات بخصوصه می‌پردازند و درباره آنها توثیق و تضعیف و مدح و ذم ذکر می‌کنند ولی قبلاً این گونه نبوده است و این کتب به همین منظور تدوین شده‌اند اما فهرست نجاشی در واقع برای معرفی برجستگان و اهل علم و علماء شیعه بوده است، البته وقتی به ترجمه و شرح حال آنها پرداخته است مدح و ذمی هم که در مورد آنها بوده را ذکر کرده لذا این کتاب با این انگیزه نوشته شده است.

ایشان در مقدمه کتاب تصریح می‌کنند که کتبی هم که در این باره نوشته شده شامل همه موارد نیست؛ یعنی ظاهراً در آن ایام کتاب‌هایی وجود داشته که ناقص بوده و همه موارد را شامل نمی‌شده و نجاشی نیاز دیده که باید همه موارد ذکر شود و تصریح می‌کند بر اینکه من برای هر نفر یک طریق آورده‌ام تا طرق زیاد نشده و نقض غرض نشود.^۲

۱. فهرست نجاشی، ص ۳.
۲. همان.

مؤلف کتاب:

نجاشی خودش را این گونه معرفی می‌کند و می‌گوید: من از نوادگان عبدالله بن نجاشی معروف هستم که به امام صادق(ع) نامه‌ای نوشت و سؤالی کرد که بعدها به نام رساله عبدالله بن نجاشی معروف شد و مرحوم شیخ حر عاملی این رساله را در وسائل در کتاب تجارت آورده‌اند. پس ابوالعباس احمد بن علی بن احمد بن العباس معروف به نجاشی مؤلف این کتاب است.

درباره مؤلف می‌توان به چند ویژگی مهم اشاره کرد که در او وجود داشته و باعث گردیده که این کتاب از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شود:

اول اینکه نجاشی متخصص این فن بوده و اطلاعاتی که درباره این فن و اشخاص وارد در این دائره داشته بسیار بالا است؛ یعنی انساب را می‌شناخته و نسبت به اوصاف اشخاص شناخت کامل داشته و احاطه بر آن داشته است و حتی در مورد بعضی از اشخاص مهم، معاصرت و هم صحبتی و انس با آنها به او کمک زیادی در این راستا کرده است؛ مثلاً مصاحبت با ابن غضائری یا ابن نوح صیرافی که اشخاص مطرحی در این علم و دانش هستند باعث شده مطالب دقیق و مهم در مورد بسیاری از اشخاص داشته باشد.

نکته دوم اینکه در مورد نجاشی گفته شده که حتی از شیخ و علامه هم اَضْبَط بوده است، با اینکه تألیفات زیادی داشته که می‌گویند حدود ۲۰۰ کتاب بوده اما در عین حال کثرت تألیف و گستردگی علمی او باعث نشده که دقت‌های او تحت الشعاع قرار گیرد لذا بعضی گفته‌اند نجاشی در مقایسه با شیخ طوسی و علامه حلی که از متخصصین علم رجال هستند اَضْبَط بوده است؛ مثلاً خود علامه می‌گوید: «ثَقَّةٌ مَعْتَمَدٌ عَلَيْهِ لَهُ كِتَابُ الرِّجَالِ نَقَلْنَا مِنْهُ فِي كِتَابِنَا هَذَا وَغَيْرِهِ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً»^۱؛ ما مطالب زیادی را از کتاب رجال نجاشی هم در کتاب خلاصه و هم در سایر کتب نقل کرده‌ایم. یا کسانی مثل محقق حلی(صاحب شرایع) هم درباره نجاشی تعبیراتی شبیه تعبیرات علامه دارد؛ یعنی او را معتمد دانسته است. به هر حال کتاب کسی که در بین بزرگان از این منزلت و دانش و اطمینان برخوردار است می‌تواند کتاب مهم و معتبری باشد.

ویژگی‌های فهرست نجاشی:

اولاً: در این کتاب فقط رجال شیعه ذکر شده‌اند؛ یعنی با توجه به مطلبی که از مقدمه نقل کردیم اصل اولی بر ذکر فهرست رجال شیعه است و اگر هم از اهل سنت نام برده شده کسانی هستند که روایت یا کتابی دارند که درباره اهل بیت(ع) یا پیروان اهل بیت(ع) است. مجموع افرادی که به عنوان عامی مذهب یعنی غیر شیعه در این کتاب از آنها نام برده شده شاید حدود ۱۰ الی ۲۰ مورد بیشتر نباشد و خود نجاشی هم تصریح کرده و معین کرده که این افراد شیعه نیستند. البته در مواردی هم سکوت کرده و چیزی نگفته ولی با توجه به اینکه بنای ایشان در این کتاب بر ترجمه رجال شیعه بوده در مواردی که سکوت کرده و کلامی را بیان نکرده می‌توان گفت اصل این است که آن افراد هم شیعه هستند. پس به طور

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۲، باب ۴۹ من ابواب ما یکتسب به.
۲. خلاصه الأقوال، ص ۳۰.

کلی غیر از آن مواردی که نجاشی به عامی بودن آن افراد تصریح کرده می‌توان گفت بقیه افراد شیعه هستند ولو به صراحت در مورد مذهب آنها چیزی نگفته باشد چون اصل کتاب بر این بوده که به ترجمه و شرح حال روای شیعه بپردازند.

ثانیاً: در این کتاب غیر از مسئله عقیده و مذهب بحث از وثاقت و ضعف و مدح و ذم اشخاص هم مطرح است و غالباً به جرح و تعدیل روای پرداخته است و البته در بعضی موارد هم سکوت کرده است. در مواردی هم که ایشان سکوت کرده نمی‌توان گفت آن اشخاص ممدوح هستند. گاهی از اوقات توثیق بعضی از افراد را در ضمن بیان ترجمه افراد دیگر آورده است که حدود ۴۰ نفر هستند که نجاشی آنها را در ضمن ترجمه دیگران توثیق کرده است؛ یعنی در جایی که نام آنها را به میان آورده توثیق یا ضعفی ذکر نکرده اما وقتی به ترجمه و شرح حال شخصی دیگر پرداخته به توثیقات این افراد هم اشاره کرده است.

ثالثاً: این فهرست را نجاشی بعد از فهرست شیخ طوسی نوشته است و شاهد بر این مطلب این است که نام فهرست شیخ در فهرست نجاشی آمده است؛ یعنی وقتی نجاشی رجال شیعه و کتاب‌های آنها را نام می‌برد از فهرست شیخ هم نام برده و اساساً مرحوم آیت الله بروجردی معتقد بود که فهرست نجاشی مثل ذیل برای فهرست شیخ است.

نجاشی در سال ۳۷۲ ه.ق متولد شده و مشهور این است که ایشان در سال ۴۵۰ ه.ق هم از دنیا رفته است. ایشان در کتاب فهرست نام کسی به نام محمد بن حسن بن حمزه جعفری را ذکر می‌کند و می‌گوید این شخص در سال ۴۶۳ ه.ق از دنیا رفته است که این نشان دهنده این است که نجاشی در آن زمان در قید حیات بوده است لذا باید گفت وفات نجاشی بعد از سال ۴۵۰ ه.ق بوده است لکن این احتمال هم وجود دارد که نسخ در کتابت تاریخ وفات محمد بن حسن بن حمزه جعفری اشتباه کرده باشند و این شخص قبل از سال ۴۵۰ ه.ق وفات کرده باشد.

«والحمد لله رب العالمین»